

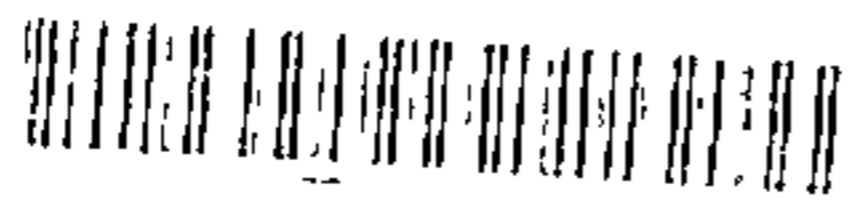
म. ग्रं. सं. ठाणे

विषय

गिर्वंध

सं. क्र.

२९

REF BK-0019157

म. ग्रं. सं. ठाणे

विषय निबंध

सं. नं. २९

येथील

द्विःसंमेलनाकरिता

लिहिलेला निबंध

मुसलमान आणि मराठी भाषा

लेखक

शिकंदर लाल अन्वार

नव्य-विज्ञान, अ. न्य. इतिहास-प्रभृति प्रयोगकर्ता

यांनी लिहिला व

भाषल्या

इस्लाम-पब्लिशिंग-हॉऊसमध्ये

बागणी जि० सातारा येथे

REFBK-0019157

अच्युत चिंतामण भट, यशवंत प्रेस, पुणे शहर.

किंमत ४ भाणे.

निबंधांतील मुद्दे.

१ उपोद्धात.	१
२ मराठीचे मुसलमान लेखक.	२
३ इस्लामी साहित्याची आवश्यकता व इस्लामद्वेषी वाङ्मयास आळा घालण्याची जरूरी; डॉ. केतकर यांची मीमांसा.	५
४ मुसलमानांचे मराठीकडे लक्ष वेधण्याचे उपाय.	८
५ उपसंहार.	११

अर्पणपत्रिका

विद्वद्दय्यमहाराज,

प्रस्तुत निबंधाचें अवलोकन होऊन मुसलमानबंधूंत

मराठीचा प्रचार वाढविण्याचे कामी आप.

लेकडून कांहीं तरी विधायक

कार्य व्हावें म्हणून

व

प्रस्तुत विषयावरील आपले पोक्त विचार

जाहीररीत्या आम्हांस कळावें

म्हणून

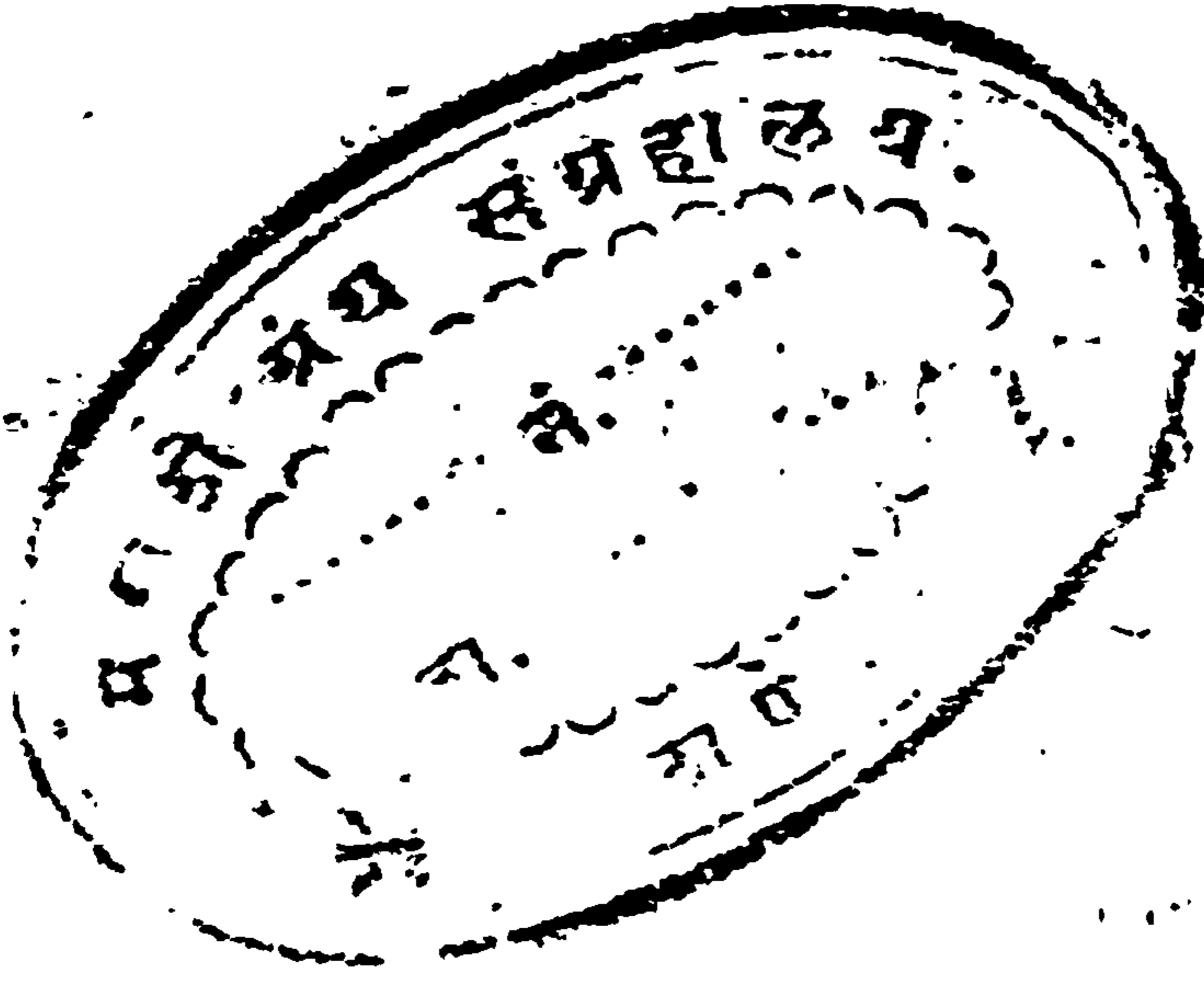
ही अर्पकृति

आपणांस

नजर करण्यांत येत आहे;

याचा विचार व्हावा, अशी सप्रेम विनंति आहे.

—लेखक.

मुसलमान मा णि मराठी भाषा.

१ उपोद्घात.

कोणत्याही राष्ट्राची उन्नति करावयाची असेल तर तत्प्रीत्यर्थ त्याच्या सर्वांगां-
कडून प्रयत्न केला पाहिजे. त्यांतहि विशेष महत्त्वाचे अंग म्हणजे साहित्य होय.
साहित्य हा राष्ट्राचा प्राण होय. तें राष्ट्रोद्यानांतील अत्यंत सुवासिक पुष्प होय.
त्याविना राष्ट्र असून नसून सारखेंच आहे. प्राणाशिवाय प्राणी व सुपुष्पा-
शिवाय उद्यान जसे तुच्छ आहे, तसे साहित्याशिवाय राष्ट्रजीवन व्यर्थ आहे.
म्हणून सर्व कालीं, सर्व राष्ट्रांत विद्वान्, समंजस व कार्यकर्ते धुरीण या साहि-
त्याची सेवा करीत आले आहेत. या साहित्यसेवेच्या क्षेत्रांत लिंगभेदाला,
जातिभेदाला, वयोमानाला किंवा उच्चनीचतेच्या कृत्रिम भेदाला थारा नाही.
ज्याला वाटेल त्यानें सरस्वतीच्या सेवेला सिद्ध व्हावे. त्याला सरस्वतीमंदिराचें
द्वार खुलें आहे. या मुक्तद्वाराचा फायदा घेऊन सर्व दर्जाचे व सर्व जातींचे
लोक जर कोणत्याही साहित्याच्या अभिवृद्ध्यर्थ यत्न करतील तरच त्या साहि-
त्याची सर्वांगीण उन्नति होईल व तें साहित्य परिपुष्ट वनेल. नाहींतर या सरस्वती-
पूजेच्या श्रेष्ठ कामीं एखादा समाज किंवा एखादी विशिष्ट जाति उदासीन राहि-
ल्यास ती भाषा त्या समाजांतील किंवा त्या जातींतील प्रतिभावान् पुरुषांच्या
सेवेला अंतरेल व त्यामुळे तिच्या सर्वांगीण उन्नतीस थोडाबहुत खो वसेल यांत
शंका नाही. हे विचार सुचण्याचें कारण असें कीं, महाराष्ट्रांत हिंदु व मुसलमान
या दोन जातींची मुख्यतः वस्ती आहे. यांत हिंदू हे मराठी ही आपली जन्म-
भाषा आहे म्हणून तिच्या उन्नत्यर्थ आटाकोट प्रयत्न करीत आहेत हें ठीकच
आहे. पण महाराष्ट्रांतील अखिल मुसलमान समाज तिच्याविषयीं बहुतेक बेफि-
कीर आहं याची वाट काय ? महाराष्ट्राच्या मराठी भाषेची उन्नति करण्याच्या
कामीं, तिच्याच प्रांतांत राहणाऱ्या व व्यवहारभाषा म्हणून कां होईना तिच्यांत
नित्य संवाद-प्रवाद करणाऱ्या मुसलमान-समाजानें अगदीं उदासीन रहावें हें

ठीक आहे काय ? मुसलमान समाज मराठी भाषेपासून असा फटकून कां वागतो ? त्याचें चित्त तिच्याकडे कसे वेधावें ? इत्यादि गोष्टींची मीमांसा होणें जरूर आहे, म्हणून प्रस्तुत लेख लिहीत आहे. याचा साहित्यसंमेलनांतील विद्वान् सभासद विचार करतील व त्यावर योग्य ती उपाययोजना करतील अशी मंलां आशा आहे.

२-मराठीचे मुसलमान लेखक.

वर उपोद्घातांत मुसलमान समाज मराठीपासून ' बहुतेक ' अलिप्त आहे असें संदिग्ध म्हटलें, याचें कारण कांहीं मुसलमान लेखकांनीं मराठी भाषेची थोडीशी सेवा केली आहे. त्यांसंबंधी दोन शब्द लिहिल्यास अप्रस्तुत होणार नाहीं असें वाटतें.

शक ११०० पासून ते शक १७४० पर्यंत महाराष्ट्रांत जवळ जवळ ७०० वर संतकवि झाले व त्यांनीं काव्यवाङ्मय निर्माण केलें. त्यांत कांहीं मुसलमान कविही होते. या कवींची व त्यांच्या ग्रंथांची कांहीं माहिती उपलब्ध झाली आहे. पुष्कळशा कवींची माहिती अद्यापि अज्ञात आहे. ज्यांची कविता उपलब्ध आहे त्यांची नांवे व रचना खालीलप्रमाणें—

कवि.	रचना.	कवि.	रचना.
१ कार्जा महंमद	पदें वगैरे		पवन-विजय, ज्ञान-सागर, स्फुट अभंग, पदें वगैरे.
२ जिंदा फकीर	पदें		
३ सय्यद हुसेन	तारकासुरवध दुंदुभिवध.	९ शेख सुलतान	पदें
४ दादू पिंजारा	पदें	१० शेख फरीद	पदें, अभंग
५ बहादर बाबा	गुलहार्जी	११ फाजिलखां	पदें, अभंग
६ लतीफ	पदें	१२ महंमदबाबा	पदें, अभंग
७ शाहामुनी	सिद्धांतबोध.	१३ शाहा बेग	पदें, अभंग
८ शेख महंमद	योगसंग्राम, निष्कलंक-प्रबोध,	१४ सुलतान शाहीर	पवाडे
१५ ० . . .		१५ कादर	जंगबहादर

याशिवाय आणखी पांचपन्नास मुसलमान संतकवींचीं नांवे शेख महंमद

यानें आपल्या संतनामावळींत प्रथित केली आहेत. परंतु त्यांची रचना उपलब्ध नसल्यामुळे त्यांचा नामनिर्देश केला नाही. या सर्व संतकवींत श्रीगोंयाचा मुलाणा शेख महंमद हाच विशेष श्रेष्ठ होय. कारण त्याची रचना चांगली असून विपुल आहे व त्याचा प्रभावही जनतेवर चांगलाच पडलेला होता. अहंमदनगरचे बाजूस भजन करतांना “ चांग बोधले—शेख महंमद—तुकाराम ” असे ह्मणण्याची चाल आहे व “ ज्ञान्याचा एका, नाभ्याचा तुका, कबीराचा शेका ” अशी ह्मण प्रचलित आहे. यावरून तो चांगलाच वरिष्ठ दर्जाचा व लोकप्रिय संतकवि होता असे दिसते.

आमच्या प्राचीन मुसलमान संतकवींनी मराठींत जरी अशी ग्रंथरचना केली आहे, तथापि ती हिंदू-संतकवींच्या तोडीची नाही. शिवाय बहुतेक कविता विठ्ठल-भक्तीने प्रेरित झालेल्या कवींची असल्यामुळे ती एक प्रकारे हिंदूंचा ग्रंथसंपत्ति आहे हें उघड आहे. आमचे हे कवि वैष्णव कवींचे अनुकरण करून ही रचना करून गेले आहेत. तें साहित्य आम्हीं आमचे जातीय साहित्य कसे म्हणावे बरें? मुसलमानांनी ही रचना केली आहे, ह्या दृष्टीने हवें तर त्याला मुसलमान-साहित्य म्हणजे मुसलमानद्वारा निर्माण झालेले साहित्य म्हणतां येईल. पण मुसलमानांच्या जिव्हाळ्याचे विचार त्यांत दृष्टीस पडतात काय? नाही. तर मग ह्या रचनेला कोणीही मुसलमान आपल्या विचाराचे, भावनेचे किंवा संस्कृतीचे प्रतिबिंब समजणार नाही व तिचे गौरवही करणार नाही. फक्त कौतुक करील इतकेंच. नाही म्हणावयास मोहरमच्या सणांत ‘करवल’मध्ये म्हणण्याकरितां कांहीं मुसलमान कवींनीं रिवायती ह्मणून पद्ये केलेलीं आढळतात, तें मुसलमानांचे जातीय वाङ्मय म्हणतां येईल. त्यांत अली खलिफांचे पुत्र व महंमद पैगंबरांचे नातू हसन-हुसेन यांनीं करबलाच्या रणक्षेत्रावर मुरावियाशीं जंग करून थारातीर्थीं देह ठेवला, याचें चित्ताकर्षक व हृदयंगम वर्णन असतें.

मराठीच्या जुन्या वाङ्मयावरून दृष्टि काढून आधुनिक वाङ्मयाकडे दृष्टि फेंकिली कीं, मुसलमान लेखकांचे व त्यांचे रचनेचे बाबतींत बहुतेक नकार-घंटाच दृष्टांस पडतो. नाही म्हणावयास अलीकडे मुंबईचे मौलवी डॉ. मीर महंमद याकुबखान यांनीं मराठींत कुरागाचें भाषांतर करून प्रशंसनीय कामगिरी बजाविली आहे व

सातारचे ऑफिसर्स मुनशी महंमद इस्माईल भालदार यांनी ' इस्लाम-प्रकाश ' या नांवाचे एक मासिक पुस्तक काढून थोडेंसें जातीय वाङ्मय निर्माण केलें आहे. त्याशिवाय बडोद्याचे सरदार श्रीयुत जनाब मीर सदुद्दिन साहेब, खान-बहादुर शम्सुल उल्मा जाफरीसाहेब, मासूम, खलील अहंमद पीरजादे वगैरे लेखक दिसतात, पण ते सर्व हाताच्या घोटांवर मोजण्याइतकेहि नाहींत. व तेहि महाराष्ट्र-साहित्याच्या नभोमंडलावर कधीं तरी खद्योताप्रमाणें चमकतात. त्यांतही महाराष्ट्र-साहित्याच्या सर्व बारीकसारीक गोष्टींचा आस्थेनें अभ्यास करणारा व त्यावर थोडेंबहुत लिहिणारा लेखक तर विरळाच ! काय ही शोचनीय स्थिति ! बंगली भाषेकडे व त्यांतिल मुस्लीम साहित्याकडे पाहिल्यास चित्त फाटतें ! अहो, तिकडे कविवर्य मोजा इस्माईल हक, साहित्यविशारद आबदूल करीम, मौलवी शहीदुल्लाह असे एक कीं दोन शेंकडों खंदे साहित्यवीर चमकत आहेत व त्यांनीं इतकें जातीय वाङ्मय निर्माण केलें आहे कीं, त्यामुळें बंगाली भाषाही त्यांची चिरकाल ऋणी राहिल. त्यांचीं स्वतःचीं मुस्लीम भारत, सभोगात, ऑल-इस्लाम, नूरनबी वगैरे स्वतंत्र मासिकें आहेत. इस्लाम-हितैषी, महंमदी, बंगनूर वगैरे त्यांचीं वृत्तपत्रें निघताहेत. इतकेंच नव्हे, तर त्यांची ' बंगीय-मुसलमान-साहित्यपरिषद ' म्हणून महाराष्ट्र-साहित्यपरिषदेप्रमाणें स्वतंत्र साहित्यविषयक संस्था असून तिच्या मार्फत दरसाल बंगीय-मुसलमान-साहित्यसंमेलनाच्या बैठकी होतात व तिच्या द्वारे ' बंगीय मुसलमान साहित्यपत्रिका ' हि प्रकाशित होते. या दृष्टीनें पहातां महाराष्ट्रीय मुसलमान कसे मार्गें पडले आहेत आणि त्यांना कशी गाढ झोंप लागली आहे याची साक्ष पटते. ही स्थिति अत्यंत उद्वेगकारक आहे. बंगाली भाषा सोडली तर हिंदी, गुजराथी, कानडी, गुरुमुखी वगैरे भाषांतही कांहीं कमी मुस्लीमसाहित्य नाहीं. पुष्कळच आहे. उर्दू ही तर बोलून चालून हिंदी मुसलमानांची जातीय भाषाच आहे. मग तीत मुस्लीमसाहित्य विपुल आहे यांत नवल तें काय ? नाहीं म्हणावयास मराठी तेवढी या बाबतीत अत्यंत मागासली आहे. तिची ही उणीव सर्व हिंदू-साहित्यभक्तांनीं भरून क'ढण्यास कंबर कसली पाहिजे व महाराष्ट्रीय मुसलमानांचें चित्त मराठीकडे वेधलें पाहिजे.

३ इस्लामी वाङ्मय लिहिण्याची आवश्यकता
व डॉ. केतकर यांची मीमांसा.

मुसलमानांचें चित्त मराठी वाङ्मयाकडे वेधावयाचें ह्मणजे त्याकरितां कांहीं तरी आमिषाची अथवा प्रलोभनाची व्यवस्था केली पाहिजे. तें आमिष दोन प्रकारचें हवें:- एक मुसलमान लेखकांकरितां व दुसरें सामान्य वाचकांस मराठीच्या वाचनाची गोडी लाविण्याकरितां. पैकीं सामान्य वाचकांस मराठीची गोडी लावण्यासंबंधीं प्रथम विचार करूं.

मुसलमान लोकांस मराठीची गोडी लावावयाची ह्मणजे प्रथम त्यांचे मनांत मराठीविषयीं आत्मीय भाव उत्पन्न केला पाहिजे. हा आत्मीय भाव उत्पन्न होण्याकरितां हिंदू साहित्यसेवकांनीं मराठींत इस्लाम धर्मविषयक नाना प्रकारचें वाङ्मय निर्माण केलें पाहिजे. प्राचीन अरबांनीं इतिहासांत अपूर्व कामगिरी वजावली आहे. त्याची गौरवमय कहाणी मुसलमानसमाजापुढें ठेविली पाहिजे. अरबांनीं बीजगणित, ज्योतिषशास्त्र, तत्त्वज्ञान, रसायनशास्त्र, भूगोलशास्त्र, इत्यादि शास्त्रांत विलक्षण शोध लावून जगाच्या ज्ञानांत अपूर्व भर टाकिली आहे. तत्संबंधी वृत्तांत मराठी वाचकांपुढे मांडून मुसलमान लोकांचा अभिमान जागृत केला पाहिजे. मुसलमान रिवाजाच्या—त्यांच्या समाजाचें यथातथ्य स्वरूप दाखविणाऱ्या—कादंबऱ्या लिहित्या पाहिजेत. त्यांच्या अरबी, फारसी व उर्दू या जातीय भाषांतील वाङ्मय मराठींत अनुवादलें पाहिजे. अशा प्रकारे मराठींत इस्लामी साहित्य निर्माण होऊं लागलें ह्मणजे त्यांना मराठी ग्रंथ वाचण्याची गोडी लागेल व तिच्या साहित्याकडेही ओघानेंच त्यांचें चित्त आकृष्ट होईल.

या ठिकाणीं हेहि सांगितलें पाहिजे कीं, मुसलमानांच्या पूर्वजांची गौरवमय कहाणी त्यांचेपुढें मांडून जसें त्यांचें मन आकर्षण करावयाचें, तसेंच त्यांचें मन ज्यानें विषण्ण होईल असें वाङ्मय निर्माण न होईल असेंहि केलें पाहिजे. उषः-कालादि कादंबऱ्यांतून; 'अटकेचा झेंडा' प्रभृति नाटकांतून; 'शिवाजीमहाराज कुटारु होते काय ?' 'शिवाजी आणि अफजुलखान,' 'औरंगजेबाच्या मूर्तिभंजकत्वाविषयीं कांहीं दंतकथा' वगैरे निबंधांतून व विनायकादि कवींच्या पोवाड्यांतून मुसलमानांच्या मनाला झोंबतील असे उद्गार व विचार आलेले आहेत.

तसें वाङ्मय इतःपर निर्माण न होईल अशी खबरदारी घेतली पाहिजे. प्रस्तुत लेखकानें या बाबतींत 'लोकसंग्रह' पत्रांत "मुसलमान बंधूंचा सवाल*" म्हणून एक पद्यलेख लिहून हीच मूचना सर्व लेखकांना केली होती व त्यास श्रीयुत पांडुरंग महादेव बापट बी. ए. यांनी "सवालकाराशीं प्रेमाचे बोल*" म्हणून सुंदर लेख देऊन उत्तरहि दिलें होतें. राष्ट्रांत चैतन्य उत्पन्न करण्याकरितां व स्वदेशप्रेमाचें तरुणांना शिक्षण देण्याकरितां असें वाङ्मय निर्माण करणें जरूर आहे हें खरें आहे. पण आतां हिंदू-मुसलमानांच्या एकाचा काळ आला आहे. आतां उभयतांनीं बंधुभावानें हातांत हात घालून राष्ट्रकार्य करण्याची वेळ आली आहे. अशा वेळीं असें वाङ्मय निर्माण होणें बरें नाहीं, इतकेंच नव्हे, तर अनिष्ट आहे, असें पुनः सुचवितों व श्रीयुत बापट यांचे शब्दांत विनंति करतो कीं:—

नको दुही सार्थ अपार्थ वा जनीं !

चुको न कोणी कधि लेखभाषणीं ॥

असें तुम्हांला मजलाहि वाटतें ।

दुही-विषा पाहुनि चित्त फाटतें ॥ १६ ॥

विषत्व लेखांतरिं भाषणांतरों ।

न यो अशी जगृति राहु अंतरों ॥

अशी विनंती विनये स्वबांधवां ।

कहूं चला सज्जन आर्य बांधवा ! ॥ १७ ॥

मागे 'लोकशिक्षण' मासिकांत ज्ञानकोशाचे संपादक श्री. डॉ. श्रीधर व्यंकटेश केतकर, एम. ए. पीएच. डी. यांनी "आमचें बाह्यासंबंधीं कर्तव्यकर्म" म्हणून एक मोठा सुंदर व मननीय लेख लिहिला होता. त्यांत त्यांनीं इस्लामी वाङ्मय निर्माण करण्याची आवश्यकता प्रतिपादन घेवटीं म्हटलें होतें कीं, "मुसलमानांस जर देशी भाषांतून कुराणाचें भाषांतर करण्यास व त्याचाच पाठ परमार्थसाधनासाठीं करण्यास आपण प्रवृत्त केलें तर भाषाविषयक रणें

* लोकसंग्रह ता. १५।१।१९१९ च्या अंकांतील आमचा लेख व ता. २३, २४ व २५ च्या अंकांतील रा. बापट यांचें उत्तर पहा.

कमी माजतील व मुसलमानांची देशी भाषेवर आसक्ति वाढेल. ” तसेच आणखी एके ठिकाणी ते लिहितात--“ मुसलमान लोकांस धर्मग्रंथांचे अक्षर-ज्ञान आहे त्याच्या ऐवजी धर्मज्ञान म्हणजे धर्मग्रंथांतर्गत विचारांचे ज्ञान व्हावे, यासाठी त्यांस देशी भाषेतून प्रार्थना करण्यास व देशी भाषेतील ग्रंथांतून धर्मज्ञान मिळविण्यास उत्तेजन दिले पाहिजे.” औरंगजेबाने पूर्वी या प्रश्नाकडे लक्ष दिले होते व “ धर्मज्ञान जन्मभाषेतून न मिळवितां व प्रार्थना देशी भाषांतून न करतां परभाषेतून करावी लागते हें ठीक आहे काय ? ” असा आक्षेपरूपी प्रश्न त्याने आपल्या शिक्षकास एका पत्रांत केला होता हेहि खरे आहे. धार्मिक ज्ञान आझांस कोणत्याही भाषेतून मिळविण्यास हरकत नाही व धर्मोपदेशही मराठीतून करण्यास हरकत नाही. कारण कुराणांतच झटले आहे की, “ अ-मा आरछाल्ना मिराल्लुलेन, इल्ला वे ले-छाने कात्त मेहिले युवाय्योना ला-हूम ” याचा भावार्थ असा की, प्रत्येक प्रचारकाने किंवा धर्मोपदेशकाने आपल्या मातृभाषेतून अथावा देशी भाषेतूनच धर्मोपदेश केला पाहिजे. नाही तर त्याचा हेतु सिद्धीस जाणार नाही. आतां महाराष्ट्रांतील मुसलमानांची मातृभाषा कोणती, असा प्रश्न उत्पन्न होतो. याचे उत्तर असे की, महाराष्ट्रांतील बहुतेक मुसलमानांची मातृभाषा उर्दू हीच आहे. मराठी ही त्यांची व्यवहारभाषा आहे. खेड्यापाड्यांतील कांहीं थोडे लोक घरगुती बोलीत मराठीचा उपयोग करतात. बाकी बहुजनसमाज उर्दू-तच बोलतो. तथापि महाराष्ट्रांतील मुसलमानांची उर्दूत जशी गति असावी तशी नाही. त्यांना उत्तरेकडील अस्सल उर्दू कळत नाही. त्यामुळे उर्दूतील धर्मोपदेश किंवा लिखाण त्यांच्या गळीं उतरावा तसा उतरत नाही. म्हणून त्यांनी मराठीचा उपयोग करण्यास हरकत नाही. परंतु धर्मग्रंथांचे पठण करणे ते अरबीतूनच केले पाहिजे व प्रार्थनाही तर अरबीतून करणे अवश्यच आहे. अरबीला सोडून चालणार नाही. कारण अल्लाची शेवटची आज्ञा अरबीत आहे. अल्लाचे शेवटचे नबी आरबी आहेत. आझी त्या शेवटच्या नबीची शिष्यमंडळी. आझी त्या शेवटच्या आज्ञेचे अनुचर. यामुळे आझाला आरबाचा त्याग करतां येणार नाही. मूळ लेखाचे रूप भाषांतरांत उतरत नाही. मूळाचे स्वारस्य त्यांत रहात नाही. जर इस्लामधर्म त्याच्या प्राचीन रूपाप्रमाणे अक्षय्य राखणे असेल, जर शेकडों

देशभेद, हजारों भाषाभेद, यांतून मुसलमानी धर्माला सुरक्षित ठेवून आझांला विश्वबंधुत्व कायम ठेवणें असेल तर सर्व मुसलमानांना आपलें कुराण-ई-हादिस मूळांतूनच वाचलें पाहिजे, त्याशिवाय गत्यंतर नाही. आतां तें नीट समजून गळीं उतरविलें पाहिजे, यांत संशय नाही. उर्दू ही आमची मातृभाषा आहे. मराठी ही आमची व्यवहारभाषा आहे. हिंदी ही आमची राष्ट्रभाषा आहे. फारशी ही आमची सभ्यभाषा आहे. इंग्रजी ही राजभाषा आहे. म्हणून या सर्व भाषा आझांस हव्या आहेत. पण अरबी ही आमची विश्वबंधुत्वाची प्रीतिबंधनाची व प्रेमाची शृंखला आहे, म्हणून आझांस तिची अत्यंत आवश्यकता आहे. म्हणून महाराष्ट्रीय मुसलमानांनी प्रार्थना करणें ती अरबींतूनच केली पाहिजे व कुराणाचें पाठांतर ही मूळांतूनच केलें पाहिजे. फक्त उपदेश घेणें किंवा धर्मसंबंधीं मामूल माहिती मिळविणें ती कोणत्याही भाषेंतून मिळविली तरी चालेल. आतां मराठी ही आमची व्यवहारभाषा आहे. घरगुती व्यवहार सोडून अन्य सर्व व्यवहार आमचा मराठींतून चालतो. म्हणून अन्य भाषांच्या बदली महाराष्ट्रीय मुसलमानांनी मराठीचाच आश्रय केला पाहिजे. कारण महाराष्ट्रीय मुसलमानांना उर्दूइतका जवळ व घरोव्याची भाषा मराठीशिवाय कोणतीही नाही. म्हणून त्यांनीं आपलें जातीय वाङ्मय याच भाषेंत करावें, हें इष्ट आहे.

४ मुसलमानांचें मराठीकडे लक्ष वेधण्याचे उपाय.

(१) मुसलमानांचें मराठीकडे चित्त वेधण्याकरितां इस्लामधर्मावर वाङ्मय निर्माण झालें पाहिजे. तसेंच मुसलमान धर्माचार्य, बादशहा, साहित्यसेवक, शास्त्र-शोधक व पुढारी यांचीं चरित्तेहि प्रकाशित केलीं पाहिजेत. यानें मराठी साहित्याचें संवर्धनहि होईल व हिंदूबंधूनहि त्यापासून लाभ हाईल. ह्या प्रकारचीं पुस्तकें तूर्त तरी महाराष्ट्रसाहित्यपरिषदेनेच प्रकाशित केलीं पाहिजेत. ह्या कामाकरितां “ मुस्लीम-साहित्यमाला ” म्हणून स्वतंत्र मालाच काढिली पाहिजे. असे ग्रंथ प्रकाशित करण्याकरितां एखादी “ इस्लाम पब्लिशिंग सोसायटी ” अस्तित्वांत आली तर हवीच आहे. त्यानें कार्य ज्यास्त व्यनस्थित, संगठित व नियमानें होईल. कुराणादिकांचीं भाषांतरे काढावयाचीं तीं संस्कृताच्या मराठी भाषांतराप्रमाणें वर

मुसलमानांचें मराठीकडे लक्ष वेधण्याचें उपाय. ९

मूळ व खाली भाषांतर अशीं छापवीं. यानें दुसरेही पुष्कळच फायदे होतात. त्यानें मुसलमानांना तर मराठीची गोडी लागेलच, पण हिंदू-बंधूनाहि इस्लाम धर्माची व त्यांच्या संस्कृतीची माहिती नाहीं ती अनायासें होईल. अशा ग्रंथांचा बहु-जनसमाजांत प्रचार वाढण्याकरतां त्यांच्या किंमती शक्य तितक्या स्वल्प ठेवि-ल्या पाहिजेत हें उघड आहे

(२) मुसलमान लेखकांना मराठींत लेख लिहिण्यास उमेद यावी म्हणून मराठी वृत्तपत्रकारांनीं व मासिककारांनीं मुसलमान लेखकांचा एखादा लेख मधूनमधून देण्याची व्यवस्था करावी. अशा प्रकारें जीं पत्रे व पुस्तके मुसलमान लेखकांचा लेख देऊं लागतील तीं मुसलमान लोक मोठ्या हौसेनें व कौतुकानें वाचतील. त्यांच्या लेखांत जरी कांहीं भाषेच्या थोड्याशा चुका असल्या तरी त्या दुरुस्त करून ते छापवे. आमचा संपादकवर्ग इकडे लक्ष देईल तर मुसल-मान लेखकांचा नवा वर्ग उत्पन्न केल्याचें श्रेय त्यांना मिळेल यांत शंका नाहीं. मासिकाच्या व वृत्तपत्राच्या संपादकांनीं मधूनमधून इस्लामधर्म, इस्लामसंस्कृति, इस्लामी इतिहास, पीरपैगंबर, साधु गुरुष इत्यादिकांवर लहानलहान लेख देण्याची व्यवस्था करावी. शक्य असेल तर उर्दू मासिकें, वृत्तपत्रें व ग्रंथ यांतून उत्कृष्ट उतारेही उद्धृत करून छापवे. मुसलमान लेखकांना उत्तेजन येण्याकरतां ग्रंथ-रूपानें किंवा नगदरूपानें अल्पस्वल्प कां होईना, ही बक्षिसें द्यावीं.

(३) मराठींत मुस्लीम वाङ्मय छापणारीं स्वतंत्र मासिकें नाहींत, तीं काढ-ण्याची व्यवस्था होणें जरूर आहे. अलीकडे श्री. भालदार यांनीं इस्लाम-प्रकाश मासिक काढलें होतें पण तेंही बंद पडलें. त्यानें थोड्याच काळांत बरीच काम-गिरी केली यांत शंका नाहीं. मुसलमानांचें स्वतंत्र वर्तमानपत्र तर अद्याप निघालेलें नाहीं व पुढें तरी निघेल कीं नाहीं याची शंकाच आहे. कारण आमच्या समाजांत आंग्लविद्याविभूषित विद्वद्दत्तें पुष्कळ आहेत पण त्यांचें मराठीकडे लक्ष नाहीं. ते उर्दूचे पक्षपाती आहेत. ज्यांना उर्दू चांगलें येतें त्यांना मराठी चांगलेंसें येत नाहीं व जे मराठींत तज्ञ असतात त्यांना उर्दूचा फारसा परिचय नसतो. अशा स्थितींत जातीय पत्र निघूं शकत नाहीं. अशी आजची परिस्थिति आहे. अशा परिस्थितींत उर्दू-मराठी पत्रें निघणें जरूर आहे. उर्दूचे संपादन

मुसलमान संपादकाच्या नेतृत्वाखाली व्हावे व मराठीचे संपादन हिंदू लेखकांन करावे हेच सध्यां शक्य आहे. अशी पत्रे मुसलमान ग्राहकांना कांहीं थोड्याशा सवलतीने द्यावी. यामुळे हिंदूंना उर्दू शिकण्याची व मुसलमानांना मराठीचा व्यासंग करण्याची इच्छा होईल. उर्दू टाईप वापरणे शक्य नसेल तर उर्दू मजकूर हवा तर बालबोध लिपींत छपावा. मागे गुर्जर लेखक भिक्षु अखंडानंदजी यांनी हिंदी भाषेचा विशेष प्रचार करण्याच्या हेतूने गुजरानी लिपींत हिंदी मजकूर छापून त्याचा गुजरानीत प्रचार केला व तो तेथील लोकांसहि आवडला. त्याप्रमाणे हाहि प्रयत्न यशस्वी होईल, असे वाटते.

(४) महाराष्ट्र-साहित्यपरिषदेने हिंदी साहित्य-परिषदेप्रमाणे किंवा गुजराथ व्हर्नाक्यूलर ट्रान्सलेशन-सोसायटीप्रमाणे दरसाल साहित्यविषयक एक परीक्षा घेण्याची व्यवस्था ठरवावी व त्या परीक्षेस अस्पृश्यवर्ग, ब्राह्मणेतर हिंदू, मुसलमान व ख्रिश्चन या जातीतील जे विद्यार्थी उत्तीर्ण होतील त्यांना पारितोषिके, पदके किंवा पदव्या देण्याची व्यवस्था करावी. अशा प्रकारे उत्तेजन मिळाल्यास मुसलमानांना बरेच उत्तेजन मिळेल असे वाटते.

(५) महाराष्ट्रातील मुसलमान पुढारी प्रो. सरफराज, बॅ. जिना, बॅ. रफी-उद्दीन अहमद प्रभृति मंडळींच्या भेटी घेऊन त्यांना मुसलमानांत मराठीचा अभ्यास वाढविण्याविषयी विनंति करावी व त्यांचेकरवीं एक "महाराष्ट्रीय मुस्लीम-साहित्य परिषद्" स्थापावी.

(६) वेळोवेळीं साहित्य परिषदेने अशीं हस्तपत्रके छापून मुसलमानांत वाटावीं कीं, त्यानें मुसलमानांचे लक्ष मराठीकडे वेधेल. त्यांत मराठीचे गतकालीन मुसलमान लेखक व त्यांची साहित्यसेवा, मराठी भाषेसंबंधीं मुसलमानांचे कर्तव्य, त्यांनीं मराठीचा व्यासंग करण्याची जरूरी इत्यादि गोष्टींचे विवेचन केलेलें असावे. असा प्रयत्न केल्यास कांहीं उपयोग होईल असा भरंवसा वाटतो.

(७) मराठीचा मुसलमानांत प्रवेश जारीने व्हावा म्हणून साहित्य-परिषदेने लहान लहान साहित्यमंडळे काढून मुसलमानांत मराठीची आवड वाढविण्याचा प्रयत्न करावा. या कामीं ग्रंथालये व वाचनालये यांचा पुष्कळ उपयोग होईल. या संस्थांनीं मुसलमानांना विशेष सवलती द्याव्या व मराठीचा प्रचार वाढवावा.

(८) साहित्यपरिषदेच्या विद्वान् सभासदांनीं मुसलमानसमाजांत व्याख्यानें देऊन मुसलमानांना मराठीचा अभ्यास करण्याचे कामीं उपदेश करावा. या कामीं प्रत्यक्ष मुसलमान व्याख्यात्यांची जोड मिळाली तर फारच चांगलें.

(९) महाराष्ट्रसाहित्य-संमेलनाच्या चिटणिसांनीं मुसलमान पुढारी व मराठीचे मुसलमान लेखक यांना संमेलनास निमंत्रित करून आणवावें आणि त्यांना संमेलनांत भाग घेण्यास संधि द्यावी. एखादे प्रसंगीं शक्य तर मुसलमान पुढार्यांची अध्यक्ष पदावर निवडहि करावी. यामुळें पुढें मुसलमान लोक आंपोभाप संमेलनांत भाग घेऊं लागतील व त्यांना परिषदेच्या कामाविषयीं सहानुभूति व प्रेम वाढूं लागेल.

(१०) मराठी ग्रंथप्रकाशक व नियतकालिकांचे संपादक यांनीं आपापलीं पुस्तके व पत्रे मुसलमान ग्राहकांना कांहीं विशेष सवलतीनें देण्याची तजवीज करावी. चित्रशाळा प्रेस, मनोरंजन प्रेस, निर्णयसागर प्रेस, आर्यभूषण प्रेस, शीनारायण प्रेस, इंदुप्रकाश स्टीम प्रेस, भारतगौरवग्रंथमाला, सरसवाञ्जय-रत्नमाला, सुरस-ग्रंथ-प्रसारक मंडळी, केसरी, ज्ञानप्रकाश, लोकसंग्रह-प्रभृति संस्थांनीं मनावर घेतल्यास त्यांना ही व्यवस्था करतां येणें शक्य आहे.

५ उपसंहार.

दोन कोटी. वस्तीच्या तिभंगलेल्या महाराष्ट्रांत निदान ३०।४० लक्ष तरी वस्ती मुसलमानांची असेल. इतक्या लोकवस्तीचा महाराष्ट्रीय लोकसमाज मराठी भाषेच्या अभ्यासाविषयीं उदासीन व तिच्या साहित्याविषयीं बेफिकीर राहावा हें वरें नाही. हें जाणून आतां तरी कांहीं विधायक कार्य करण्याकडे आमच्या हिंदु साहित्यभक्तांनीं नजर दिली पाहिजे. वास्तविक याविषयीं मागेच चर्चा व्हावयास हवी होती व योग्य उपाययोजना ठरवून आजवर कांहीं तरी दृश्य कार्यही व्हावयास हवें होतें. पण आतां त्याचा काय उपयोग ? गेला तो काळ गेला. आतां भविष्य कालाकडे नजर दिली पाहिजे. आपल्या धार्मिक ज्ञानाविषयीं बहुतेक पूर्ण अज्ञानी असणाऱ्या महाराष्ट्रीय मुसलमान समाजाला मराठीचे द्वारे त्यांच्या तत्त्वज्ञानाचें अमृतपान करविलें पाहिजे. त्यांच्या प्राचीन वैभवाचें सोडवळ चित्र

त्यांच्या मनश्चक्षूंपुढे उभे करून त्यांना उत्साहित केले पाहिजे. त्यांच्या फारसी, अरबी गीर्वाणांतील वाङ्मय रत्ने मराठी भाषेच्या चष्म्यांतून दाखवून त्यांना चमत्कृत केले पाहिजे. अशा रीतीने त्यांना त्यांच्या स्वत्वाचा आपण परिचय करून द्याल, तर आपण मेंढरे नाही, सिंहाचे बच्चे आहोत, असा त्यांना आत्म-परिचय होईल व त्यांच्यांत नव जीवन उत्पन्न होईल ! या पिढीत नाही तर पुढच्या पिढीत त्यांच्यांत मराठी भाषेचे एकनिष्ठ साहित्यसेवक उत्पन्न होऊन महाराष्ट्र-साहित्यांत भर घालू लागतील. या ३०।४० लक्ष सुप्त जनतेतून कि एक प्रतिभावान् रत्ने निर्माण होऊन महाराष्ट्र-वाङ्मय-नभोमंडलावर तव लागतील. या रत्नांचा पुढे उदय होणे अगर न होणे आपले कर्तृत्वावर अवलंबू आहे. आज गर्यत या समाजाकडे आपले दुर्लक्ष झाले आहे तेवढे आतां पुरे आहे झणून झणतो—

आतां तरी पुढे । हाचि उपदेश ।

नका करूं नाश । प्रतिभेचा ॥

—शिकंदर लाल आतार!

REFBK-0019157

